

אבילות יחיד ואבילות צבור *

פי ההלכה יש שני סוגי אבילות: אבילות יחיד ואבילות צבור. אך יש הבדל גדול מבחינת ההלכה בסדר הדירוג של האבילות. אבילות יחיד, ככל שהזמן עובר, תוקפה של האבילות פוחת והולך; אוגן — חמור מאד, אסור בשתיית יין ואכילת בשר, פטור מכל המצוות, לכאורה אין התורה קיימת לגביו — באותו יום המר שנפטר בו קרובו אינו שייך למקבלי התורה. אחרי כן, שלושת הימים הראשונים של האבילות הם החמורים ביותר מבחינת ההלכה, אבל הוא מותר כבר בשתיית יין ואכילת בשר. ויתר על כן, רבן גמליאל תיקן תוספת כוסות לאבלים, לשכך את האבילות. ארבעת הימים שלאחר מכן פחותים בחומרתם — יש דברים הנוהגים בשלושת הימים הראשונים אינם נוהגים בארבעת הימים האחרונים. לפעמים, מותר לו כבר לצאת מביתו אחרי שלושת הימים הראשונים. אחרי השבעה באים ימי השלושים, שבהם אבילות נוהגת, אבל מסוג אחר, ואינה חמורה כל כך. אחרי השלושים נפסקת האבילות לגבי שאר הקרובים, פרט לאביו ואמו, שמשום כבודם היא נוהגת עד תום השנה; ולענין אמירת קדיש רק אחד עשר חודש.

לעומת זאת אבילות של ציבור היא בסדר הפוך: אבילות של בין המצרים שמתאבלים על חורבן הבית הראשון והשני, ככל שהזמן עובר האבילות מתגברת. כשבעה עשר בתמוז מתחילים שלושת השבועות ויש דינים מיוחדים לזמן הזה שאינם חמורים כל כך, — מותר לאכול בשר ולשתות יין. בקרב הספרדים מותר לישא אשה עד ראש חודש אב. הגיע ראש חודש אב האבילות מחמירה. משהגיעה שבת שחל תשעה באב להיות בתוכה האבילות מחמירה יותר. לאחר מכן ערב תשעה באב — אחרי חצות כבר אסור ללמוד תורה, שכן פקודי ה' ישרים משמחי לב. משבא תשעה באב מגיע שיא האבילות.

באבילות של קדושי מלחמת יום הכיפורים אנו מוצאים את שני הדינים גם יחד. יש אבילות יחיד, בחינת 'אבל יחיד עשי לך', של הקרובים, של המשפחות הקטנות הקשורות בקשר בשר ודם, והמשפחות הגדולות הרוחניות — 'אחד מבני חבורה שמת תדאג כל החבורה כולה' (שבת דף קו). וכשמדובר בתלמיד חכם שמת, הכל קרוביו, הכל קורעים עליו, הכל חולצים עליו כתף. זו משפחה גדולה, שכל אחד

דברים באזכרה שהתקיימה בישיבה באלול השל"ד.

ואחד נעשה לו קרוב וחייב להתאבל ולהצטער, חייב לשאת בעול כל המערכה של אבל יחיד. לעומת זאת יש כאן גם אבילות של ציבור, כל העם כולו מתאבל על בניו — ככל שהזמן עובר האבילות מתגברת והצער גובר. אנחנו במרוצת הזמן רק נתפוס יותר ויותר מה קרה, והצער ילך ויגבר; זה סדר האבילות מבחינה ציבורית. לדעתי עד יום הכיפורים הבא עלינו לטובה, זה הזמן שבו חשבון הנפש של האומה צריך להיות כזה שעוד לא היה כמוהו, חשבון נפש היורד עד התהום. זו המצוה והחובה המוטלת על הציבור — הם היו קרבנות ציבור, וקרבנות הציבור לא פסקו.

הרמ"ע מפאנו אומר, שקרבנות הציבור של שחר ובין הערביים לא פסקו בפועל, ומביא בשם מדרש נעלם, שיש מזבח בהר הבית שאלהו — הוא פנחס — מקריב יום יום קרבן 'כבש אחד. תעשה בכוקר ואת הכבש השני תעשה בין הערבים' — ממש מקריב. אבל התוספות אומרים אחרת. הגמרא במסכת מנחות אומרת על הפסוק 'זאת לעולם על ישראל', זה מזבח בני ומיכאל השר הגדול עומד ומקריב את נשמותיהם של הצדיקים על המזבח הבנוי בשמים. ולכן מפרשים התוספות את מה שמתפללים 'אשי ישראל ותפילתם מהרה באהבה תקבל ברצון' (לפי גוסת זה אין אומרים 'השב את העבודה לדביר ביתך ואשי ישראל, אלא 'השב את העבודה לדביר ביתך ואשי ישראל ותפילתם מהרה באהבה תקבל ברצון'), מי-אלו אשי ישראל? בשלמא 'תפילתם' מובן, אבל 'אשי ישראל'? אלא, אלה הם הנשמות של הצדיקים שמיכאל השר הגדול עומד ומקריב על המזבח הבנוי בשמים. ואנחנו מתפללים שהקב"ה יקבל את האשים של הנשמות הללו יחד עם התפילות שלנו.

ואם מיום הכיפורים ואילך הקריבו בשמים נשמותיהם של צדיקים — 'זאת לעולם על ישראל' — ברור שאלה הם קרבנות יום הכיפורים, אלה הנשמות של הצדיקים שהקריבו על המזבח משך כל השנה. יום הכיפורים יכול להיות לא רק יום אחד בשנה; וכפר אהרן על קרנותיו את בשרתו — אומר המדרש, שלעתיד לבוא הכהן הגדול יכנס לקדשי הקדשים ויקריב כסדר הזה — 'זאת יבוא אהרן' — רק פעם בשנה. אומר המדרש, שלאחר ניתנה רשות להפוך כל יום במשך השנה ליום כיפור ובלבד שיעשה כסדר הזה.

אצלנו כל השנה היתה מעין יום הכיפורים. יום אחד לא נחו מן הקרבנות שנפלו במלחמה. והנה פלא פלאים, כל השנה כולה, אומרת הגמרא ומובא גם בפוסקים, מתפלל אדם ואומר 'האל הקדוש'. בעשרת ימי תשובה מראש השנה עד יום הכיפורים צריך לומר 'המלך הקדוש', 'המלך המשפט'. בעשרת ימי תשובה — 'דרשו את ה' בהמצאו קראוהו בהיותו קרוב' — אלה הימים הקדושים ביותר בשנה, והמדות של הקב"ה היו צריכות להיות הנעלות והעליונות ביותר, לכאורה 'האל הקדוש' עדיף על 'המלך הקדוש'. במשך כל השנה אנו אומרים 'האל הקדוש', באים הימים הנוראים, מורידים את הדרגה ואומרים 'המלך הקדוש'. 'מלך' הוא דרגה נמוכה יותר מ'אל' — 'אלקים', אלא יש הבדל בין הימים הנוראים לשאר ימות השנה. בעשרת ימי תשובה נאמר 'דרשו את ה' בהמצאו קראוהו בהיותו קרוב', אימתי הוא 'קרוב'? בעשרת הימים שבין ראש השנה ליום הכיפורים. פירוש הדבר, שבאותם הימים יש השראת השכינה בעולם, בימי

המעשה שלנו. במשך כל השנה יש סילוק שכינה — 'השמים שמים לה' והארץ נתן לבני אדם' — ואז אומרים 'האל הקדוש', בדרגה שמימית עליונה; בעשרת ימי תשובה יש ירידת השכינה אלינו, לחיי החולין שלנו — 'קראוהו בהיותו קרוב, ממש 'קרוב' נמצא בתוכנו, ואז הוא בבחינת 'מלך'. 'מלך' אינו מחוצה לנו — 'אמרו לפני מלכויות זכרונות ושופרות, מלכויות כדי שתמליכוני עליכם', לא שתמליכוני בשמים ובארץ. כל השנה עסוקים בזמן קריאת שמע להמליך את הקב"ה בשמים ובארץ ובארבע רוחות, ובראש השנה 'כדי שתמליכוני עליכם' — צריך שה'מלך' יהיה בתוכנו ועלינו. לכן 'קראוהו בהיותו קרוב' שהשראת הקדושה היא עלינו וצריך לומר 'המלך הקדוש'. שלושה תארים עליונים בתורת ישראל ובעם ישראל, שלוש דרגות במדות האדם: צדיק, חסיד וקדוש. צדיק — יסוד עולם, חסיד — ר' יהודה החסיד, וקדוש — רבינו הקדוש; ויש קודש הקדשים. רבינו הקדוש נקרא 'קדוש', שלא הסתכל במילתו. ר' נחום בר' סימאי נקרא 'קודש הקדשים' משום 'דלא אסתכל בצורתא דזווי' — לא הסתכל על המטבע (ירושלמי עבודה זרה פ"ג). רואים איך אפשר להיות קדוש — 'ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם... למען תזכרו ועשיתם את כל מצוותי והייתם קדושים לאלהיכם'. אם מקיימים את 'ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם', אז 'הייתם קדושים לאלהיכם'. כתוב בירושלמי על הפסוק הנה: 'העינים והלב תרי סרסורי דחטאי, שני סרסורי עבירה. העינים רואות והלב חומד, מי שנוהר בעינים ובלב זוכה לדרגת קדושה. וכתוב במסכת בבא בתרא שרובן בגזל ומיעוטן בעבירה — מיעוט העולם חשוד בעבירה, בעריות, והרוב חשוד בגזל. ולכן אם רבינו הקדוש שלא נסתכל במילתו נקרא 'קדוש', ר' נחום בר' סימאי שהיה רחוק ממושג גזל נקרא 'קודש הקדשים'. מי שרחוק מעריות ומגזל עיניו אינו רואות מה שאין צריך לראות, והלב אינו חומד מה שאסור לו לחמוד. ולכן זה נקרא 'קדוש' וזה נקרא 'קודש הקדשים'. זו הדרגה העליונה.

צדיק וחסיד זו דרגה גמוכה יותר. יש גם בגמרא במסכת שבת סוגיא מפורשת, שצדיק הוא מי שאינו לוקח מחבירו וגם אינו מוותר משלו לאחרים; חסיד הוא מי שמוותר משלו לאחרים: 'האי מאן דבעי למהוי חסידא יקיים מילי דאבות' (בבא קמא דף ל) — 'שלך שלך ושלי שלך — חסיד'. אלה הן שתי הדרגות של צדיק וחסיד. 'קדוש' כולל את כל המדות של האדם עד אין סוף, שאדם צריך לעבוד עליהן. קדושת האדם גובעת מקדושתו של הקב"ה — 'קדושתי למעלה מקדושתכם'. הדרגה העליונה ביותר אינה לא צדיק ולא חסיד אלא 'קדוש'. ויש שלושה עצמים של קדושה: קדושת האדם, קדושת המקום וקדושת הזמן. האדם הקדוש ביותר קדושת הזמן, זה יום אהרן קדש קדשים, זה הכהן הגדול; היום הקדוש ביותר קדושת הזמן, זה יום הכיפורים, בחינת קודש קדשים; קדושת המקום — עשר קדושות הן עד קודש הקדשים, הקדושה העליונה של המקום. וביום הכיפורים כל שלוש הקדושות הללו מתרכזות במקום אחד ביום אחד ובאדם אחד; ביום הכיפורים בקודש הקדשים ובכהן הגדול. על כן צריך להפריש את הכהן הגדול שבעה ימים קודם, כדי שיוכל לעבוד באותו יום ובאותו מקום.

זו המשמעות של קדושי מלחמת יום הכיפורים. — המשיכו את עבודת הקדש של

קידוש ה' ומסירות הנפש. וכאשר מדובר בבני תורה ובני ישיבה, הרי הם לא הפכו לקדושים רק במלחמה, על ידי גפילתם, הם היו קדושים בחייהם. הם הגיעו לשיא במלחמה, הפכו לקודש הקדשים, לכהנים הגדולים שלנו שעבדו את עבודת הקדש כל השנה. בחייהם התעלו מדרגה של צדיק וחסיד, צדיק בין אדם למקום, וחסיד בין אדם לחבירו. יש מושג של צדיק גם על הקב"ה — 'צדיק ה' בכל דרכיו' — כיצד הוא מתגלה בעולם הזה. אבל הקדושה העליונה היא מעל ומעבר לעולם הזה. צדיק וחסיד זה בתוך העולם הזה, אבל כשמגיעים לדרגה עליונה של קדושה הרי זה למעלה מהטבע: כמו שקודש הקדשים הוא דבר שאינו מהעולם הזה כלל כך גם פה. ולכן בחייהם התעלו, והתעלו גם למעלה מזה במותם.

במעשה ההקרבה של ישיבת קרית ארבע את ארבעת הצדיקים החסידים בחייהם וקדשי קדשים במותם

מרדכי ינאי שלמה סולומוביץ מרדכי פוירשטיין משולם שורץ

היה המשך של עליה בדרגתם.

כתוב בתשובת הגאונים על ר' ששת ור' יוסף שהיו סגי נהורא. איך הגיעו לזה? כתוב אצל רב שרירא גאון, שרב שהיה רבם, סיגל לעצמו עשר מדות ולכן קראו לו 'רב'. ובין אותן המדות היתה מדה אחת, שלא הסתכל יותר מד' אמות — ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם. וכדי לעצור את הלב שלא יחמוד, עצם את העינים והסתכל רק בד' אמותיו, לכן בקרא רב כמו רבינו הקדוש בארץ ישראל. ואילו ר' יוסף ור' ששת רצו לסגל לעצמם את המדות של מורם ורבים ויכלו לכולן חוץ מהמדה הזאת, על כן ביקשו להתעוור והפכו לסגי נהורא, כדי לקיים 'לא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם'. ואף לומדי התורה מקיימים זאת, לכן הם חסומים בד' אמות של הלכה ואינם מסתכלים מחוצה לה.

ראיתי את בני הישיבות הלוחמים במלחמה — בגולן, בתעלה ובאפריקה — בתוך הדם והאש ותמרות העשן. אלה הם בני התורה שלנו, ואלה הם הלוחמים שזכו לדרגה עליונה — קרבנות הציבור. לכן, בשבילנו הצער והאבילות מוסיפים והולכים, ואינם פוחתים והולכים.

נוסיף לזכור אותם, למען ידעו בני ישראל, מי היו קרבנותינו ביום הכיפורים. בזכותם נזכה, שלא ישפך עוד דם נקי בקרב ארצנו.